

Pająkowski Włodzimierz, *Pochodzenie Pajonów: historia i stan badań, perspektywy badawcze*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1984, t. 1, s. 47–64.

<https://doi.org/10.14746/bp.1984.1.4>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/55674>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

POCHODZENIE PAJONÓW: HISTORIA I STAN BADAŃ, PERSPEKTYWY BADAWCZE

WŁODZIMIERZ PAJĄKOWSKI

Pajonowie notowani są już w *Iliadzie*. Byli sojusznikami Trojan¹. Mimo jednak uwagi okazanej im przez Homera rzadko pojawiają się u autorów późniejszych². Z kolei twórczość samych Pajonów na polu wytwarzania źródeł historycznych była również znikoma, ogranicza się bowiem do kilku-nastu zaledwie monet³ i napisów⁴. Te ostatnie zresztą pochodzą przeważnie spoza terenów powszechnie uznawanych za terytorium państwowe Pajonów⁵.

¹ Homeri *Ilias*, II, 848 - 49; X, 426 - 431; XVI, 284 - 92; XXI, 139 - 43, 153 - 160*.

² Zestawienie tych źródeł znajdujemy u: G. I. Kacarov, *Izvori za starata istorija i geografija na Trakija i Makedonija*, Sofija 1949, według indeksu s.v. *Peonija*; D. Detschev, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, s. 351, s.v. *Paiones*; *Iliret dhe Iliria te autoret antike*, Vëll. I, Tiranë 1965, według indeksu s.v. *Paionët, Paionia*; A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*, I, Wien 1957, s. 253, s.v. *Paiones* (wybór niepełny); W. Tomaschek, *Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung*. Sitzungsberichte der historisch-philosophischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, I, Wien 1893, s. 18 - 23 (wybór niepełny); I. I. Russu, *Iliri. Istoria — limba și onomastica — romanizarea*, București 1969, s. 230, s.v. *Paiones*; H. Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen. Auf Grund von Autoren und Inschriften*, Heidelberg 1925; *Lexikon altillyrischer Personennamen*, Heidelberg 1929 przynosi jedynie zestawienie materiału onomastycznego pajońskiego, który będąc uznany za ilirski, występuje z nim w przemieszaniu.

³ Publikacje monet Pajonów znajdujemy w następujących opracowaniach: H. Gaebler, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, III, 2: *Makedonia und Paionia*, Berlin 1935; J. N. Svoronos, *L'hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique et l'or du Pangée*, Paris-Athènes 1919; B. V. Head, *Historia Nummorum*, ed. 2, Oxford 1911; T. E. Mionnet, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, Paris 1807 - 1813; Suppl. 1818 - 1837. Opracowania poszczególnych monet pojawiają się również w innych publikacjach, por. cenne wydawnictwo J. M. F. May, *The Coinage of Damastion and the lesser Coinages of the Illyro-Paeonian Region*, Oxford 1939.

⁴ Wszystkie napisy związane z Pajonami zestawia W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, ed. IV, Hildesheim 1960.

⁵ Pojęcie terytorium państwa Pajonów odnosimy do terenów nad środkowym i górnym Axiosem (Wardarem) i Strymonem, ale Pajonowie zamieszkiwali w wielu innych

Wreszcie należy stwierdzić, że również wykopaliska archeologiczne z powodu małego, jak dotąd, zainteresowania okazanego Pajonom, nie dostarczyły odpowiednich danych z zakresu ich kultury materialnej⁶. W sumie więc podstawa źródłowa do badań nad historią i kulturą Pajonów jest więcej niż skromna. Ten czynnik z pewnością zaciążył na przebiegu i wynikach nowożytnych badań z zakresu problematyki związanej z Pajonami. Tematyka ta nader rzadko pojawia się na warsztacie badawczym historyka nowożytnego, podejmowana zaś była najczęściej w ramach intensywniej rozwijanych badań z zakresu historii Macedonii, Tracji, Grecji, nawet Ilirii, stanowiąc zawsze margines tych badań. A wobec marginalnego przeważnie charakteru dotychczasowych badań z zakresu problematyki pajońskiej, wykazuje ona znaczne luki. Nieliczne prace poświęcone specjalnie Pajonom⁷ ten stan rzeczy w pełni potwierdzają.

Do zagadnień nadal oczekujących na rozwiązanie należy pochodzenie Pajonów. Jest ono ściśle związane z kwestią usytuowania ich języka w obrębie rodziny indoeuropejskiej. Dotychczasowe badania nad pochodzeniem Pajonów tym się cechowały, że usiłowano ich zidentyfikować z jedną z występujących na Półwyspie Bałkańskim grup etniczno-językowych. Ponieważ grup takich było kilka, w związku z tym wysunięto też kilka propozycji rozwiązania zagadnienia pochodzenia Pajonów. Tym samym też pochodzenie Pajonów należy do kluczowych problemów badawczych z zakresu tak zwanej paleobałkanistyki⁸.

rejonach Półwyspu Bałkańskiego, o czym szczegółowiej w przygotowywanej rozprawie pojęciowej „Pochodzeniu, siedzibom i historii Pajonów”.

⁶ Najbardziej wyczerpujące zestawienie tych materiałów znajdujemy u: V. Lahtov, *Problem Trebeniške kulture*, Ohrid 1966; I. Mikulčić, *Pelagonija u svetlosti arheoloških nalaza. Od Egejske seobe do Augusta*, Beograd 1966; jednym z cenniejszych starszych opracowań jest praca S. Casson, M. A., *Macedonia, Thrace and Illyria*, Oxford 1926; przegląd badań oraz ich syntezę znaleźć można w *Istorija na Makedonskiot narod*, I: *Od predistoriskoto vreme do krajot na XVIII vek*, Skopje 1969, s. 9 - 32; por. A. S. Šofman, *Istorija antičnoj Makedonii*, čast I, Kazań 1960; N. G. L. Hammond, *A History of Macedonia*, I: *Historical Geography and Prehistory*, Oxford 1972.

⁷ J. G. Droysen, *Päonien und Dardanien. Geographie, ethnographisches, geschichtliches*, (w:) *Kleine Schriften zur alten Geschichte*, I, Leipzig 1893, s. 48 - 79; tenże, *Das Päonische Fürstentum*, (w:) *Kleine Schriften*, I, s. 79 - 87, Leipzig 1893; G. I. Kacarov, *Peonija. Prinos k' m starata etnografija i istorija na Makedonija*, Sofija 1921; B. Lenk, *Paiones*, RE XXXVI, 2403 - 2408, Stuttgart 1942; I. L. Merker, *The ancient Kingdom of Paionia*, *Balkan Studies* VI, 1, 1965, s. 35 - 54. Warto przytoczyć jeszcze artykuł A. Fol, *L'unité politique thraco-peonienne jusqu'au IIIe siècle avant notre ère*, *Études Historiques*, VII, 1975, s. 13 - 23.

⁸ Zakres pojęcia „paleobałkanistyka” w sensie lingwistycznym precyzuje: VI. Georgiev, *Le problème de l'union linguistique balkanique*, (w:) *Actes du I Congrès international des études balkaniques et sud-est-européennes*, VI, 1968, s. 7 i n.; L. A. Gindin, *Problemy antičnoj balkanistiki (lingvističeskij aspekt)*, *Voprosy Jazykoznanija*, I, 1973,

Pierwszym nowożytnym badaczem, który zagadnienie pochodzenia Pajonów przedstawił mniej więcej kompleksowo, którego poglądy mimo upływu czasu nie straciły na znaczeniu, był W. Tomaschek; według tego badacza forpocztą ludów trackich na Półwyspie Bałkańskim byli Myzowie i Frygowie, po nich przybyli Trakowie, wśród których rozróżniał „właściwych Traków” na południu oraz Geto-Daków i Triballów na północy. Pod naporem Traków Myzowie i Frygowie wyparci zostali na peryferię osadnictwa trackiej gałęzi etniczno-językowej. Pod osadnictwo ludów grupy trackiej W. Tomaschek przeznaczał wschodnią i północno-wschodnią część Półwyspu Bałkańskiego⁹. Po ekspansji grupy trackiej zachodnia część Półwyspu Bałkańskiego stała się widownią ekspansji nowej grupy indoeuropejskiej, mianowicie Ilirów, do których W. Tomaschek zaliczał Pajonów i Dardanów. Ludy te nałożyły się w charakterze superstratu na resztki ludów myzyjsko-frygijskich, które uległy asymilacji¹⁰. Choć kryteria podziału gałęzi trackiej na grupy były kwestionowane¹¹, to wysunięta przez W. Tomaschka teza o ilirskiej proveniencji Pajonów była jednak następnie akceptowana przez wielu badaczy¹².

s. 64 i n.; V. P. Neroznak, *Paleobalkanskie jazyki*, Moskwa 1978, s. 3 - 21; K. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris 1930; w nauce polskiej zwracają na siebie uwagę następujące prace podejmujące zagadnienie zakresu terminu Bałkany-balkanistyka: H. Batowski, *Balkany. Kraje i narody bałkańskie (o zmianach treści tych pojęć)*, Etnografia Polska, X, 1966, s. 117 - 124; B. Urbańska, *Etnografia historyczna Półwyspu Bałkańskiego w czasach nowożytnych i dzisiejsza dyferencjacja etniczna*, tamże, s. 127 - 152; T. Milewski, *Ludy starożytnych Bałkanów*, tamże, s. 95 - 114. Rzecz jasna poniższy przegląd nie rości sobie pretensji do wyczerpania bogatej literatury związanej z zakresem pojęcia „balkanistyka”.

⁹ Tomaschek, o.c., I, s. 27 - 111.

¹⁰ Tomaschek, o.c., s. 18 - 27.

¹¹ P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache*, Göttingen 1896, s. 213, 246 - 249, 389.

¹² Mayer, *Illyrier*, s. 253 s. v. *Paiones*; Krahe, *Lexikon altillyrischen Personennamen*, s. 84, 143; tenże, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen*, s. 112 - 113; tenże, *Die Sprache der Illyrier*, I, Wiesbaden 1955, s. 42 - 43; Lenk, *Paiones; Iliret dhe Iliria te autoret antike*, mapa; *Historia e Shqipërisë*, vëll. I, Tiranë 1959, mapa po s. 58; R. Werner., *Abriß der Geschichte antiker Randkulturen*, München 1961, mapa; *Die Thraker und Illyrier*; W. Cimochowski, *Die sprachliche Stellung des balkanillyrischen im Kreise der indogermanischen Sprachen*, *Studia Albanica*, X, 1, 1973, s. 137 i n.; tenże, *Stanowisko języka Ilirów bałkańskich*, *Lingua Posnaniensis*, XVIII, 1975, s. 9 i n.; A. Stipčević, *Iliri. Povijest. Život. Kultura*, Zagreb 1974, s. 37, mapa, według indeksu s.v. *Peonci*; N. Jokl, *Illyrier. Reallexikon der Vorgeschichte*, VI, 1926, s. 38, 45; G. I. Kacarov, *Die ethnographische Stellung der Päonen*, *Klio*, 18, 1923, s. 20 - 26; tenże, *Peonija*, s. 23 i n.; Russu, *Ilirii*, według indeksu s.v. *Paiones, Paionia*; F. Papazoglu, *Politička organizacija Ilira u vreme njihove samostalnosti*, (w:) *Simpozijum o Ilirima u antičko doba*, Sarajevo 1967, s. 11 i n.; tenże, *Pokreklo i razvoj ilirske države*, (w:) *Godišnjak Centara za balkanološka ispitivanja*, V, 1967, s. 123 i n.; C. Schütt, *Untersuchungen zur Geschichte der alten Illyrier*, Diss. Breslau 1910, s. 23 - 25; G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877, s. 25, 26, 38, 39.

Na dalszy przebieg i wyniki badań nad pochodzeniem Pajonów wpływ wywarły poglądy C. Patscha na temat rozległości diaspory trackiej; autor ten mniemał, że przed pojawieniem się Ilirów Trakowie zamieszkiwali na rozległym obszarze od Morza Czarnego po Adriatyk, od Epiru i Macedonii po Dunaj na północy. Wprawdzie C. Patsch podtrzymał następnie tezę o ilirskiej proveniencji Pajonów¹³, ale jego pogląd na temat rozległej diaspory trackiej znalazł wielu zwolenników¹⁴, stanowiąc z kolei podstawę do uznania Pajonów za lud proveniencji trackiej. Odejście od tezy ilirskiej na rzecz tezy trackiej widoczne jest zwłaszcza u D. Detscheva, który wprawdzie nie kwestionował obecności komponentu ilirskiego w procesie etnogenezy Pajonów, lud ten zaliczył jednak do grupy trackiej, widząc w niej również Dardanów, Triballów, Mezów, Maniów, Nestów, Brygów i inne plemiona bałkańskie¹⁵.

Koncepcje C. Patscha nie znalazły powszechnego uznania, czego wyrazem z kolei było zaliczenie ludów środkowobałkańskich, takich jak Triballowie i Dardanowie do grupy ilirskiej¹⁶. Wreszcie wyodrębniono grupę tak zwanych ludów południowoilirskich z Pajonami, Pelagonami i innymi¹⁷.

Wysuwano i nadal wysuwa się poglądy na temat helleńskiego pochodzenia

¹³ C. Patsch, *Die thrakischen Spuren an der Adria*, ÖJh, X, 1907, s. 169 - 174 tenże, *Herzegovina einst und jetzt*, Wien 1922, s. 40.

¹⁴ Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, I, 2, 1926, s. 805; U. Wilcken, *Griechische Geschichte*, 1926, s. 16; G. I. Kacarov, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker*, Sarajevo 1916, s. 2; E. Oberhummer, *Thrake*, RE VI A, 395; J. Wiesner, *Die Thraker*, Stuttgart 1963, s. 13, mapa; G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965, s. 47, 56, 99, 140; E. Condurachi, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques: les sources écrites*, Studia Balcanica 5, 1971, s. 260; Werner, o.c., mapa; *Die Thraker und Illyrier*,

¹⁵ Detschev, o.c., s. 91, s.v. *Bryges*; s. 117, s.v. *Dardanoi*; s. 286, s.v. *Manioi*; s. 306, s.v. *Moesi*; s. 330, s.v. *Nestos*; s. 351, s.v. *Paiones*; s. 523, s.v. *Triballoi*. Podobne stanowisko na temat pochodzenia Triballów, Mezów, Getów i Pajonów zajmuje również A. Fol, *Trakija i Balkanite prez rannoellinističeskata epoha*, Sofija 1975, według indeksu s.v. *Mezi*, *Geti*, *Peonci*, *Triballi*.

¹⁶ Mayer, o.c., s. 107, s.v. *Dardanoi*; s. 342, s.v. *Triballoi*; Schütt, o.c., według indeksu, s.v. *Dardaner*; Russu, o.c., s. 192, s.v. *Dardani*, por. mapa; Zippel, o.c., s. 42, 43; Krahe, *Lexikon*, s. 142, 153, s.v. *Asso-paris*; F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, Sarajevo 1969, s. 54 - 63 (o Triballach); s. 161 - 208 (o Dardanach). Przegląd badań nad problemem etnogezy Dardanów patrz: Z. Mirdita, *Studime Dardane*, Prishtinë 1979, s. 15 - 49. Autor stoi na stanowisku ilirskiej proveniencji Dardanów i Pajonów.

¹⁷ Papazoglu, *Politički razvitak Ilira*, passim; teźe, *Srednjobalkanska plemena*, według indeksu, s.v. *Peonci*, *Peonija*, *Pelagonci*, *Pelagonija*; teźe, *Makedonski gradovi u rimsko doba*, Skopje 1957, według indeksu, s.v. *Pelagonija*, — *Peonija*; Mikulčić, *Pelagonia*, s. 21 - 23. Też o istnieniu osobliwej grupy południowoilirskiej podtrzymuje również I. Duridanov, *Päonisches und Illyrisches im alten Makedonien*, Onoma XIII, 2 - 3, 1968, s. 353 - 359, wyłączył jednak Pajonów, których zalicza do całkiem odrębnej grupy indoeuropejskiej. O poglądach I. Duridanova patrz niżej.

Pajonów¹⁸. Ostatnio zwolennicy tezy hellenńskiej dowodzą, że Pajonowie byli jakimś starszym, barbarzyńskim odłamem hellenńskiego etnosu¹⁹.

W historii badań nad pochodzeniem Pajonów pewną rolę odgrywała teoria o ich pelazgijskim pochodzeniu. Do Pelazgów zaliczano między innymi Pelagonów, sądząc przy tym, że sama nazwa Pelagonów jest ściśle związana z nazwą Pelazgów²⁰. Przedstawiano zarazem pogląd, że nazwa Pelagonów była pierwotnie określeniem wszystkich Pajonów nadanym im przez sąsiednie ludy ilirskie²¹. Pelagonów i Pelazgów zaliczało się niegdyś do grupy ludów przedindoeuropejskich²², których indoeuropeizacja, zwłaszcza Pelagonów, jest wynikiem nałożenia się ilirskich Pajonów²³. Wysuwało się tezę, że Pelazgowie stanowili najstarszą warstwę indoeuropejską w basenie śródziemnomorskim i że ich częścią byli również Ilirowie²⁴, a ponieważ również Pajonów zaliczano do Pelazgów, tym samym więc uważano ich za lud ilirski²⁵. Dodać należy, że dla niektórych badaczy Pelazgowie byli ludem hellenńskim, co przy przyjęciu pelazgijskiej proveniencji Pajonów oznaczało zaliczenie tych ostatnich do etnosu hellenńskiego²⁶. Zagadnienie Pelazgów, ich położenie etniczne, jest bardziej złożone i z Pajonami zdaje się nie mieć większego związku²⁷.

Nowe perspektywy badawcze otwierają wyniki badań V. Georgieva,

¹⁸ Z tezą, że Pajonowie są starym ludem hellenńskim, wystąpił już Droysen, *Päonien und Dardanien*, s. 53. Pogląd ten był następnie rozwijany przez C. J. Belocha, *Griechische Geschichte*, I, 2, ²Berlin 1916, s. 56; Svoronos, o.c., passim; Merker, *The ancient Kingdom of Pajonia*, s. 35 - 39; J. N. Kalleris, *Les anciens Macédoniens*, I, Ateny 1946; A. B. Daskalakis, *The Hellenism of the ancient Macedonians*, Thessaloniki 1965.

¹⁹ R. Katičić, *O jeziku i narodnosti starih Makedonaca*, Godišnjak XIII, 1976, s. 339; tenże, *Simpozijum o Ilirima*, s. 65 i n.; tenże, *Peonci i njihov jezik*, Živa Antika, XXVII, 1977, s. 25 - 31.

²⁰ A. Fick, *Vorgriechische Ortsnamen*, Göttingen 1905, s. 98. Przegląd starszych badań nad zagadnieniem Pelazgów z uwzględnieniem ich stosunku do Pajonów i Pelagonów patrz Kacarov, *Peonija*, s. 9 i n. Nowsze badania nad zagadnieniem Pelazgów omówione w pracach L. A. Gindina, *Jazyk drevnejšego naselenija juga Balkanskogo Poluostrova*, Moskwa 1967; tenże, *K probleme genetičeskoj prinadležnosti „pelazgskogo” dogrečeskogo sloja*, Voprosy Jazykoznanija, 1, 1971, s. 44 i n. W obu pracach zebrana dokładnie najnowsza literatura na temat Pelazgów.

²¹ R. Leonhard, *Paphlagonien*, s. 306 (cytuje za Kacarov, *Peonija*, s. 11).

²² Fick, *Vorgriechische Ortsnamen*, s. 105.

²³ Kacarov, *Peonija*, s. 11.

²⁴ M. Budimir, *Grci i Pelasti*, Beograd 1950, s. 17; F. Lochner-Hüttenbach, *Die Pelasger*, Wien 1960, s. 133; W. Brandenstein, *Griechische Sprachwissenschaft*, I, Berlin 1954, s. 24.

²⁵ Budimir, *Grci i Pelasti*, s. 17; tenże, *Ilirski problem i leksička grupa Teuta*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 55, 1953, s. 3 - 36.

²⁶ Svoronos, *L'hellenisme primitive*, passim. Dyskusja nad poglądem patrz: Kacarov, *Peonija*, s. 36 - 40.

²⁷ Pełniejszy przegląd badań nad problemem pelazgijskim, patrz: Gindin, *Jazyk*; tenże, *K probleme genetičeskoj prinadležnosti*, passim.

które wpłynęły na ewolucję poglądów innych badaczy. V. Georgiev znany z badań nad historią etniczną Półwyspu Bałkańskiego zaproponował nowy podział ludów zamieszkujących wschodnie i centralne rejony Półwyspu Bałkańskiego. Wyróżnia więc jako odrębne nowe grupy etniczno-językowe:

- 1) Traków, do których zalicza Bessów, Bitynów, Kikonów, Odrysów;
- 2) Myzów, do których zalicza Dardanów, Triballów i Mygdonów;
- 3) Daków, którzy składali się z Daków i Getów;

4) Pajonów zalicza do grupy frygijskiej, którą wyodrębnia jako samodzielną, różną od grupy trackiej, helleńskiej i ilirskiej gałąź etniczno-językową. Stwierdza jednak, że Pajonowie byli ludem frygijskim z późniejszą przymieszką superstratalną ilirską, ale także z substratalnymi elementami myzyjskimi i trackimi, przy czym ulegali oni jeszcze wpływom macedońskim²⁸. Poglądy V. Georgieva na temat odrębności grupy etniczno-językowej dacko-mezyjskiej, trackiej i frygijskiej popierają wyniki badań I. Duridanova²⁹, C. Poghirca³⁰. Dodajmy, że są badacze, którzy proponują również wyodrębnić język Getów³¹.

Z wysuniętych dotąd poglądów na temat pochodzenia Pajonów hipoteza tracka powołać się może jedynie na odosobnioną wzmiankę u Strabona, który wśród ludów zamieszkujących w starożytnej Macedonii obok Pierów określa-nych jako lud tracki wymienia również Pajonów³². Natomiast kontrargumen-

²⁸ V. Georgiev, *Issledovanija po sravnitelno-istoričeskomu jazykoznaniju*, Moskva 1958, s. 143 - 171; tenże, *Trakijskijat ezik*, Sofija 1957, s. 70 - 80; tenże, *Trakite i tehniijat ezik*, Sofija 1977, s. 220; tenże, *La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse méditerranéenne*, *Balkansko ezikoznanie*, III, 1961, s. 31 - 32; tenże, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Roma 1966, s. 196 - 197; tenże, *Raporturile dintre limbile dacă, tracă și frigiană*, *Studii Clasice*, III 1960, s. 39 - 45; tenże, *L'ethnogenèse de la péninsule Balkanique*, passim; tenże, *Le dace come substrat de la langue romaine*, *Revue de linguistique*, X, 3, 1965, s. 75 i n.

²⁹ I. Duridanov, *Die alten Bevölkerungsverhältnisse Makedoniens auf Grund des Toponymie*, (w:) *Actes du I Congrès International des Études Sud-Est-Européennes I*, Sofia 1968, s. 268; tenże, *Die Vorgeschichte Mygdoniens im Lichte der Sprache*, *Studia Balcanica*, V, 1971, s. 199 - 205; I. Duridanov widzi różnicę między Daco-Myzami i Frygami. Stwierdza, że ludem, który wniósł do Macedonii język dacko-mezyjski byli Dardanowie. Mygdonów zalicza do grupy Traków; w pracach: *Die Stellung des Päonisches*, (w:) *Actes du X Congrès international des linguistes*, IV, București 1970, s. 759 - 771; *Päonisches und Illyrisches im alten Makedonien*, *Onoma*, XIII, 2 - 3, 1968, s. 353 - 359 oraz *Ezik't na Trakite*, Sofija 1976, s. 110 - 112 stwierdza, że pajoński był spokrewniony z frygijskim, ale reprezentował sobą całkiem odrębny język.

³⁰ C. Poghirca, *Thrace et daco-moesien: langues ou dialectes*, *Thraco-dacica*, București 1976, s. 335 - 347; *Reflexions sur le probleme du daco-moesien*, *Studia Balcanica*, V, 1971, s. 171 - 177.

³¹ B. Simeonov, *Des Gètes et de leur langue*, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, III, București 1980, s. 113 - 120.

³² Straboni *Geographica*, ed. A. Meineke, VII, frg. 11 (ext. Str.).

tem wobec hipotezy trackiej mogą być wiadomości zanotowane u Homera³³, Hekatajosa³⁴, Herodota³⁵, Tukidydesa³⁶, którzy polaryzują między Trakami a Pajonami, świadcząc tym samym o odrębności Pajonów.

Z kolei hipoteza ilirska, bardzo przecież popularna, też tylko opiera się na jednej wzmiance autora stosunkowo późnego, mianowicie Appiana, który Pajona, eponima Pajonów, zalicza do potomków Autarieusa, eponima ilirskiego ludu Autariatów. Ale w tej liście genealogicznej pojawia się również imię Skordyskos — eponim Skordysków oraz Triballos — eponim Triballów³⁷. Tymczasem ustalono, że Skordyskowie są ludem celtyckim, przynajmniej ludem o sceltyzowanej kulturze i języku³⁸, pochodzenie zaś Triballów jest, jak dotąd, nie wyjaśnione³⁹. Ponadto Appian łączy pod względem genetycznym Pajonów z Panonami, co powszechnie uważa się za wiadomość błędną⁴⁰. Za kontrargument wobec hipotezy ilirskiej uchodzić mogą wiadomości tych autorów, którzy polaryzują z kolei między Ilirami a Pajonami⁴¹. W innym miejscu stwierdziliśmy, że na tym samym terytorium, które Appian zasiedla ludami jakoby ilirskimi, wcześniejszy nieco Strabon zasiedla ludy, które z grupą ilirską niewiele miały wspólnego⁴².

Hipoteza o helleńskim pochodzeniu Pajonów polega na założeniu, że wiele nazw miejscowych notowanych na obszarze osadnictwa Pajonów jest pochodzenia jakoby starogreckiego⁴³. Ostatnio przytacza się nowy argument na poparcie hipotezy helleńskiej, mianowicie powołuje się na imię eponima Pajonów — Pajona, syna Endymiona, który przybył nad Aksios z pelopo-

³³ Hom. *Il.* (Trakowie) I, 594; II, 595, 844; IV, 533 - 537, 519; V, 462; VI, 7; IX, 5; IX, 72; X, 428 - 441, 463 - 464, 487, 498 - 506, 518, 559; XI, 222; XIII, 4, 577; XIV, 225 - 230; XX, 485; XXIII, 230, 808; XXIV, 234, (o Pajonach) II, 848 - 849; X, 426 - 431; XVI, 284 - 292; XXI, 139 - 143; 153 - 160.

³⁴ Hecataei Milesii *Fragmenta*, a cura di G. Nenci, Firenze 1954, o Pajonach frg. 163, 165, o Trakach według indeksu, s.v. *Thrakes*.

³⁵ Herodoti *Historiarum*, IV, 33; VII, 110, 111, 112, 113; VII, 185; IX, 32.

³⁶ Thucydidi *Historiae*, II, 98.

³⁷ Appiani *Historia Romana. Illyrika*, c. 2. 14.

³⁸ Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, s. 265 - 271, według indeksu, s.v. *Skordisci*.

³⁹ Jak wyżej, przypisy 12, 15, 16, 17.

⁴⁰ App. *Ill.* 14, por. Mayer, *Die Sprache der Illyrier*, s. 253, 254.

⁴¹ Między Pajonami a Ilirami polaryzują następujące źródła: Demosthenes I, 13, 23; Aristot. *HA* 499 D12; Arist. *Mir. Aesc.* 843b; Isocrates V, 7, 21; Cramer, *Anecdota Oxoniensia* IV, p. 258; *Rerum naturalium scriptores*, ed. O. Keller, I, p. 20; Dittenberger, *Syll.* 4I, 196; Str. VII, 6, 1 (rozróżnienie między Tracją, Ilirią i Pajonią). Patrz: H. Kronasser, *Zum Stand der Illyristik*, *Balkansko ezikoznanie*, IV 1962, s. 14; Duridanov, *Päonisches und Illyrisches im alten Makedonien*, s. 357.

⁴² W. Pająkowski, *Ilirowie. Siedziby i historia. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1981, s. 77 - 80.

⁴³ Droysen, *Päonien und Dardanien*, s. 53. Por. Kacarov, *Peonija*, s. 36 - 40.

neskiej Elidy⁴⁴. W naszym przekonaniu opowiadanie Pausaniasza na temat Pajona, eponima Pajonów, przemawia raczej na korzyść hipotezy frygijskiej, która zdaje się mieć największe uzasadnienie w wiadomościach autorów starożytnych.

Hipotezę frygijską popierają przede wszystkim wiadomości Strabona, który podaje, że według niektórych Pajonowie byli uważani za protoplastów Frygów, inni zaś uważali ich za przesiedleńców Frygów z Frygii⁴⁵. Wynika z tego, że pogląd o tożsamości Pajonów i Frygów musiał w czasach Strabona być dość rozpowszechniony. Dodatkowe przesłanki potwierdzające trafność informacji Strabona znajdujemy w tragedii *Rhezos*, przypisywanej Eurypidesowi; dowiadujemy się z niej, że Pajonami w okresie wojny trojańskiej dowodził Koroibos, syn Mygdona⁴⁶, eponima Mygdonów, który uchodził za króla Frygów⁴⁷. Z tejże tragedii wynika też bezpośrednie stwierdzenie pokrewieństwa Pajonów z Frygami, a to przez wspólne pochodzenie z Trojanami, których autor tragedii uważa za Frygów⁴⁸. Być może do tej tradycji nawiązuje również opowiadanie samych Pajonów o ich pochodzeniu od Teukrów spod Troi⁴⁹. W takim razie również Teukrów należałoby uznać za lud frygijski⁵⁰. W badaniach mających uzasadnić tezę frygijską perspektywiczne okazać się mogą rezultaty dociekań nad związkami Pajonów z Peloponezem, zwłaszcza z Elidą. W tym celu należy zwrócić uwagę na frygijskie konotacje imienia eponima Pajonów — Pajona, jego brata Epejosa — eponima Epejczyków, i brata Etołosa — eponima Etołów, synów Endymiona⁵¹. Otóż właśnie imię *Endymion* ma rozległe konotacje frygijskie⁵². Z kolei w przypadku Etołów dysponujemy wiadomością zanotowaną u Tukidydesa, który stwierdza, że Eurytanowie — część Etołów, mówili językiem barbarzyńskim⁵³. Także Amfilochowie byli barbarzyńcami. Nie mówili bowiem językiem helleńskim⁵⁴. Liwiusz stwierdza, że Etołowie mówili językiem podobnym do macedońskiego⁵⁵. W badaniach nad uzasadnieniem hipotezy frygijskiej pomocna być

⁴⁴ Pausaniae *Greciae Descriptio*, V, 1, 3 - 5.

⁴⁵ Str. VII frg. 38.

⁴⁶ Ps. Eurypid. *Rhez.* v. 538 - 544.

⁴⁷ Hom. *Ill.* III, 186; *Schol. Ill.* III, 189; Diodori Siculi *Bibliotheca Historica* V, 64.

⁴⁸ Ps. Eurypid. *Rhez.* v. 404 - 414, 527 - 545.

⁴⁹ Her. V, 13; VII, 20, 76.

⁵⁰ Na temat frygijskiej proveniencji Teukrów wypowiadał się G. Dottin, *Les anciennes peuples de l'Europe*, Paris 1916, s. 126 - 127.

⁵¹ Paus. V, 1, 3 - 5.

⁵² Na temat tych konotacji frygijskich wypowiadał się w przygotowywanej pracy poświęconej pochodzeniu, siedzibom i historii Pajonów, tam też szczegółowe dane na temat imienia Endymion.

⁵³ Thuc. III, 94.

⁵⁴ Thuc. II, 68.

⁵⁵ Titi Livii *Ab Urbe condita*, XXXI, 29.

może wiadomość o obecności Pajonów w Epirze na obszarze na południe od Dodony do Acheloosu w Etolii⁵⁶. Dodać należy, że nazwa rzeki *Acheloos* jest pochodzenia frygijskiego⁵⁷. W Epirze znajdujemy więcej faktów onomastycznych, które uznać należy za frygijskie⁵⁸. Frygowie występowali na terenie Macedonii, o czym świadczą podania i świadectwa językowe⁵⁹. Przy okazji stwierdzić wypada, że starożytnych Macedończyków zaliczało się do grupy ilirskiej⁶⁰, helleńskiej⁶¹, także frygijskiej⁶², ale również wyodrębnia się ich język jako całkiem niezawisły w rodzinie indoeuropejskiej⁶³. Naszą uwagę zwracają jednak głównie Brygowie, lud sąsiadujący z Pajonami, Ilirami; dotąd Brygów zaliczało się do grupy ludów ilirskich⁶⁴, trackich⁶⁵. Tymczasem forma *Bryges* jest formą macedońską, zapewne także tracką i frygijską nazwy Frygów⁶⁶, zatem są to Frygowie.

W dotychczasowych badaniach nad pochodzeniem Pajonów pewną rolę odgrywała kwestia Meonów i Meonii. G. I. Kacarov szukając przesłanek na poparcie tezy o ilirskim pochodzeniu Pajonów sugerował istnienie genetycznych związków zachodzących jakoby między Pajonami a Meoniami, ludem zamieszkującym w Azji Mniejszej; otóż Meoniowie byli to jakoby ilirscy Pajonowie zmieszani z Frygami, który to lud, jak wówczas uważano, był pochodzenia trackiego. Na dowód przytaczał lidyjskie imię *Kandaules*, które daje się

⁵⁶ Str. I, 20.

⁵⁷ W. Pape, *Wörterbuch des griechischen Eigennamen*, s.v. *Acheloos*; O. Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, Sofia 1966, s. 72.

⁵⁸ Rozprawiam na ten temat w artykule *Frygowie na Półwyspie Bałkańskim*, Eos, LXVIII 1980, s. 189 i n.; por. także moją rozprawę *Edonia/Idonia (= Bryges). Ein Studium aus dem Bereich der historischen Geographie Illyriens*, Pulpudeva, 3, 1978, s. 269 i n.

⁵⁹ Jak wyżej, przypis 58.

⁶⁰ H. Barić, *Ilirskie jezičke studie. O ilirskom karakteru staromakedonskog jezika*. RAD Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umetnosti 272, Zagreb 1948, s. 5 i n.

⁶¹ Daskalakis, *The Hellenism of the ancient Macedonians*, passim; J. N. Kalleris, *Les anciens Macedoniens*, I, Athenès 1954, passim; Merker, *The ancient Kingdom of Pajonia*, passim.

⁶² Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, s. 144; I. Pudić, *Die Sprache der alten Makedonen*, Studia Balcanica, V, 1971, s. 207 i n.

⁶³ Georgiev, *L'ethnogenèse de la Péninsule Balkanique d'après les données linguistique*, s. 166 - 167; tenże, *Trakite i tehniyat ezik*, s. 240 - 243; Neroznak, *Paleobalkanske jazyki*, s. 168 - 173.

⁶⁴ Mayer, o.c., s. 253, s.v. *Bryges*.

⁶⁵ Tomaschek, *Die alten Thraker*, I, s. 27 - 33; Detschew, o.c., s. 92, s.v. *Bryges*; H. Treidler, *Epirotische Völker im Altertum*, Archiv für Anthropologie NF, XVIII, 1919, s. 108 - 111; tenże, *Alte Völker der Balkanhalbinsel*, Archiv für Anthropologie NF, XII, 1913, s. 97 - 107; E. Oberhammer, *Bryges*, RE III 92; N. Jokl, *Thraker*, Reallexikon der Vorgeschichte, XIII, 1929, s. 279; Wiesner, *Die Thraker*, s. 11, 12, 15; Schütt, *Untersuchungen zur Geschichte der alten Illyrier*, s. 27.

⁶⁶ Her. VII, 73; Detschew, o.c., s. 91, s.v. *Bryges*; Georgiev, *Issledovanija po sraznitelno-istoričeskomu jazykoznaniju*, s. 141.

zestawić z imieniem *Kandaon* — bóstwem wojny u Krestonów i Mygdonów, którego ślady notuje się również w onomastyce ilirskiej w postaci *Montes Candaviae*. G. I. Kacarov sądzi, że imię *Kandaon* było również określeniem bóstwa Pajonów⁶⁷. Majonowie określani byli wcześniej mianem Meonów, ich kraj zaś odpowiednio Majonią lub Meonią i zamieszkiwali w Anatolii. Miała to być wcześniejsza nazwa Lidii i Lidów lub jej północnej części⁶⁸. Na podkreślenie zasługują ściśle związki Frygów z Majonią, co wynika z *Iliady*, w której tekście oba pojęcia występują regularnie obok siebie⁶⁹. O silnych wpływach frygijskich w północnej Lidii mogą świadczyć rozmiary kultu frygijskiego bóstwa Mena⁷⁰. Warto w związku z tym dodać, że tradycja zna również króla Lidii i Frygii imieniem *Majon*⁷¹. Także Midasa, które to imię pojawia się wśród władców panujących nad późniejszą Frygią, określało się mianem króla *majońskiego*⁷². Jeżeli teraz stwierdzimy, że kraj o nazwie *Majonia*/*Meonia* odpowiadać może w przybliżeniu terytorium późniejszej Wielkiej Frygii (Phrygia Maior—ή Μεγαλή Φρυγία), zatem nasuwa się wniosek, że *Majonia* (*Meonia*) Μαϊωνία=(Φρυγία)* Μαίων < i.e. mā — iiōn = maior=większy. O ile powyższy wywód etymologiczny ma jakieś podstawy, to można założyć, że opozycją względem Φρυγία Μαίων mogłaby być Φρυγία Παιον <i.e. pē u-iiōn = mniejszy⁷³. Przypomnijmy zaraz pogląd o *Wielkich Frygach*, którzy przybyli do Anatolii w okresie przed wojną trojańską, po nich przybyli z Macedonii po wojnie trojańskiej „Północnowschodni Frygowie” (Nord-Ost Phryger), którzy wyparli z pierwotnych siedzib *Wielkich Frygów*⁷⁴. Inny z kolei pogląd zakłada istnienie szczególnych *Protofrygów*, którzy jakoby zamieszkiwali pierwotnie kraj nad Erigonem⁷⁵. W tym jednak rejonie tradycja osadza Brygów⁷⁶, obstaje jednak przy tym, że to byli Frygowie, którzy powrócili z Anatolii⁷⁷, trudno więc przypuścić, by to byli Protofrygowie. Pogląd o Protofrygach nie bierze pod uwagę wzmianki Strabona na temat Pajonów, według którego byli oni protoplastami Frygów. Nasuwa się następujące rozwiązanie: zebrane wyżej przesłanki pokrewieństwa *Pajonów* z *Frygami*, jednocześnie pokrewieństwa *Majonów* z *Frygami* stanowią o poparciu dla tezy o frygijskim pochodzeniu Pajonów. Jednocześnie, biorąc wszystko powyższe pod uwagę,

⁶⁷ Kacarov, *Peonija*, s. 23, 24.

⁶⁸ J. Keil, *Lydia*, RE XIII, 2167; Kretschmer, *Einleitung*, s. 197, przypis 4.; Pape, *Wörterbuch*, II, s. 840 s.v. *Maionia*.

⁶⁹ Hom. *Ill.* II, 862 - 864; III, 401; V, 431; XVIII, 291.

⁷⁰ Keil, *Lydia*, RE, XIII, 2166.

⁷¹ Diod. Sic. III, 58.

⁷² Claud. Ruf. I, 165.

⁷³ Georgiev, *Issledovanija po sravnitelno-istoričeskomu jazykoznaniju*, s. 171.

⁷⁴ Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, s. 144.

⁷⁵ Georgiev, *L'ethnogenèse de la Péninsule Balkanique*, s. 166 - 167.

⁷⁶ Str. VII, 7, 7, 8.

⁷⁷ Appiani *Historia Romana. Bella civilia*, II, 39.

można zakładać, że Pajonowie są najstarszą formacją frygijską na Półwyspie Bałkańskim, Majonowie zaś albo Wielkofrygowie stanowią pierwszą falę migracji frygijskiej na obszary anatolijskie. Ich stosunek do ludności anatolijskiej, konkretnie lidyjskiej, wyjaśnia notatka u Hesychiosa: „Jobas podaje, że Lidyjczycy [słowem] βριγα nazywają człowieka wolnego”⁷⁸. Ale problem powstania diaspory frygijskiej wykracza już poza ramy niniejszego artykułu.

Tymczasem położenie etnosu frygijskiego w obrębie diaspory indoeuropejskiej, z czym łączy się przynależność frygijskiego do jednego z dwu indoeuropejskich subsystemów: *satem* i *centum*, nadal należy do otwartych. Jak dotąd wysunięto kilka koncepcji jego rozwiązania; od czasów W. Tomaschka, którego poglądy akceptował i rozwijał P. Kretschmer, dominował pogląd zakładający egzystencję jednej tracko-frygijskiej gałęzi rodziny indoeuropejskiej. Identyfikowano niekiedy tracki z frygijskim, względnie traktowano go jako dialekt języka trackiego. Wspomniani autorzy łącząc tracki z frygijskim rozpatrywali go jako *satemowy*, co zbliżało frygijski do armeńskiego, z kolei cechy *centumowe* zbliżały frygijski do greckiego, cały jednak kompleks zjawisk zbliża frygijski przede wszystkim do kompleksu języków bałtyjskich⁷⁹. Pogląd o pokrewieństwie frygijskiego z trackim znajduje uzasadnienie w wiadomościach Posejdoniosa⁸⁰. Z kolei na wzmiance Platona⁸¹ polegają poglądy o bliskim pokrewieństwie frygijskiego z greckim⁸², które spotkały się jednak z krytyką⁸³. Ostatnio powraca się do teorii sprecyzowanej już w wieku poprzednim, zakładającej ściśle związki frygijskiego z armeńskim⁸⁴. Teoria ta wszakże nie wyjaśnia związków frygijskiego, a raczej pozwala uznać armeński za pochodną języka frygijskiego, co zresztą odpowiada treści wiadomości Herodota⁸⁵. Podsumowując ostatnio dotychczasową dyskusję na temat frygijskiego stwierdzono, że po pierwsze byłby to język *centumowy*, po drugie język *sate-*

⁷⁸ Hesychii Alexandrini *Lexicon*, s.v. *Briga*.

⁷⁹ Przegląd badań patrz: V. P. Neroznak, *Frakijskij jazyk kak problema paleobalkanistyki*, Thracia, II 1974, s. 255 i n.; tenże, *Paleobalkanskie jazyki*, s. 21 - 155, gdzie cytowana literatura problemu.

⁸⁰ *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, II, Poseidonios, p. 48.

⁸¹ Plat. *Kratylos* 410 A.

⁸² Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*; tenże, *Das Problem der Herkunft der Phryger und ihrer Beziehungen zu den Balkanvölker*. Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, XVIII, 1970, s. 65 i n.

⁸³ V. P. Neroznak, *K izučeniju frigijskogo jazyka, Problemy i rezultaty*, Drevnij Vostok 2, 1976, s. 171.

⁸⁴ I. M. Diakonov, *Chetty, Frigijcy i Armjane*, (w:) *Peredneazjatskij sbornik. Voprosy chettologii i churritologii*, Moskva 1961, s. 333 - 336; tenże, *Predistorija armjanskogo naroda*, Erev n 1968, s. 130 - 134; tenże, *Mesto frigijskogo sredi indoeuropejskich jazykov*, (w:) *Antičnaja Balkanistika*, Moskva 1972, s. 5 - 6.

⁸⁵ Her. VII, 73; por. Eudoxos ap. Steph. Byz. s.v. *Armenioi*.

mony, po trzecie byłby to język zajmujący miejsce pośrednie między *satem* i *centum*, co go właściwie wyłącza z zakresu systemu *satem* i *centum*; po czwarte wreszcie pod pojęciem języka frygijskiego rozumie się zespół faktów typowych dla języków *centumowych* i *satemowych*, co powoduje, że należy on jednocześnie do jednej i drugiej grupy⁸⁶. Jak z powyższego przeglądu wynika, kwestia położenia etnosu i języka frygijskiego w obrębie diaspory indoeuropejskiej znajduje się raczej w początkowym stadium badań. To jednak można już z pewnością stwierdzić, że etnos frygijski zajmuje w diasporze indoeuropejskiej zupełnie samodzielne stanowisko. Co się zaś tyczy jego usytuowania w obrębie diaspory, to do perspektywicznych należy chyba teza o jego bliskim usytuowaniu wobec kompleksu języków bałtyjskich⁸⁷.

Mimo niepewnych wniosków, jak dotąd, na temat usytuowania języka frygijskiego w diasporze indoeuropejskiej, teza o frygijskim pochodzeniu Pajonów wydaje się być najbardziej trafna. A ponieważ frygijski trudno już teraz łączyć z trackim, ilirskim czy helleńskim, zatem również Pajonowie nie mieli nic wspólnego z Ilirami, Trakami czy Hellenami. To stwierdziwszy przejść możemy do kolejnego zagadnienia.

Sąsiadami Pajonów byli Edonowie, Mygdonowie, Brygowie, Dardanowie i wiele innych ludów, których położenie nie zostało, jak dotąd, dokładniej ustalone. Co się tyczy Edonów, to dotąd określało się ich jako lud tracki⁸⁸, Mygdonów zaś uważało się za lud tracki⁸⁹, względnie myzyjski z silnym udziałem komponentu frygijskiego⁹⁰, albo lud karyjski z silnym udziałem komponentu frygijskiego⁹¹. Nasuwa się zaraz pytanie, dlaczego to w jednym przypadku substrat ten — o ile oczywiście mamy do czynienia z układem substratowo-superstratowym — określa się mianem myzyjskiego, w drugim zaś przypadku mianem karyjskiego? Czyżby między karyjskim a myzyjskim nie zachodziła żadna różnica? Albo może dla lingwistów różnica ta jest niewidoczna? Dodajmy, że karyjski jest już w chwili obecnej zaliczany do grupy indoeuropejskiej i uznany za odłam hetyczko-luwickiej gałęzi językowej⁹².

⁸⁶ G. Džaukian, *Obščee i armjanskoe jazykoznanie*, Erevan 1978, s. 179.

⁸⁷ V. N. Toporov, *K drevnim balkano-baltijskim svjazam v oblasti jazyka i kultury. Pervyj simpozium po balkanskomu jazykoznaniju*, Moskva 1972, s. 24 i n.; tenże, *K frakijsko-baltijskim jazykovym paralelam*, (w:) *Problemy balkanskogo jazykoznanija*, Moskva 1974; por. także: I. Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*, I. *Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, Sofia 1969.

⁸⁸ Detschev, o.c., s. 197, s.v. *Edonoi*.

⁸⁹ Detschev, o.c., s. 321, s.v. *Mygdones*.

⁹⁰ Georgiev, *L'ethnogenèse de la Péninsule Balkanique*, s. 167.

⁹¹ Diakonov, *Predistorija armjanskogo naroda*, s. 114, 95.

⁹² V. V. Ševoroškin, *Karijskij jazyk. Sovremennoe sostojanie dešifrovki i izučenija*, (w:) *Problemy indoeuropejskogo jazykoznanija*, Moskva 1964, s. 18 i n.; por. Gindin, *Jazyk drevnejšego naselenija*, s. 17 i n., gdzie szczegółowy przegląd historii i stanu badań; Georgiev, *L'ethnogenese*, s. 157.

Obecność elementu myzyjskiego w tym rejonie wchodzi w rachubę dlatego, że Hellanikos mówi o sąsiedowaniu Macedończyków z Myzami⁹³. W Macedonii zamieszkiwali również Lidyjczycy⁹⁴, lud zaliczany do grupy luwicko-hetyckiej⁹⁵. Pokrewieństwo myzyjskiego z lidyjskim i karyjskim wynika z tradycji na temat Myzosa, Kara i Lydosa — eponimów Myzów, Karów i Lidyjczyków, którzy byli braćmi⁹⁶. Dodajmy, że w ostatnim czasie lingwiści odkrywają w języku albańskim warstwę indoeuropejską genetycznie zbliżoną do anatolijskiej, którą uważa się za obcą językowi albańskiemu⁹⁷. Z kolei jednak myzyjski określany był jako na połę lidyjski, na połę frygijski⁹⁸, a to by oznaczało, że w procesie jego genezy udział wzięły dwa komponenty: lidyjski i frygijski. Wątpić jednak wypada, by język myzyjski składał się z substratu myzyjskiego + komponent lidyjski + komponent frygijski, jak sądzą niektórzy badacze⁹⁹. Jak się zdaje, pod myzyjskim na Półwyspie Bałkańskim kryć się może pewna grupa etniczna, blisko pokrewna gałęzi anatolijskiej, na którą z czasem nałożyła się warstwa frygijska. Stan badań nad myzyjskim nie upoważnia jednak do precyzowania wniosków o udziale komponentu myzyjskiego w procesie etnogenezy Pajonów czy o myzyjskiej proveniencji Mygdonów.

F. Papazoglu, autorka licznych studiów poświęconych historii ludów środkowobałkańskich, zwracając w jednej z ostatnich rozpraw uwagę na onomastykę krajów sąsiadujących od zachodu i północy z Macedonią, przeczy, by była to onomastyka tracka lub też onomastyka ilirska. Takie imiona jak: Delus, -Getas, -Tippas, -Manios, -Didas, -Mescena, -Maema, -Doulos, -Mestys, -Pitta, - i inne, nie znajdują analogii na gruncie onomastyki trackiej czy ilirskiej, natomiast znajdują one analogie na obszarze Frygii w Anatolii względnie na obszarach przez Frygów spenetrowanych¹⁰⁰. Rozszerzymy ten rejestr kilkunastoma następnymi faktami onomastycznymi notowanymi w tym samym rejonie: Abroi, -Abydon/Amydon, -Agrianes, -Ancyra, Aia, -Aloros, -Altos, -Altina, -Apisajon, -Arepynos, -Argestaei, Arsa, -Ersa, -Asteropajos, -Astibos, -Astraia, -Azoros-Azoriastai, -Audoleon/Autoleon, -Axios, -Bairos, -Bantia/Bathiatae, -Bermion, -Bibla, -Billeus, -Bolbe, -Bormiskos, -Bryges, -Brygos, -Bylazora, -Bymazos, -Cessus, -Citto, -Daltiana, Dardanoi, -Deltis, -Den-

⁹³ *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. Müller, Hellanikos, I, p. 51.

⁹⁴ Detschev, o.c., s. 164, s.v. *Edessa*.

⁹⁵ Georgiev, *L'ethnogenese*, s. 157.

⁹⁶ Her. I, 171.

⁹⁷ V. E. Orel, *Albanske smyčnye v svetle etimologii*, (w:) Balcanica. Lingvističeskie issledovanija, Moskva 1979, s. 109 - 117.

⁹⁸ Str. XII, 8, 3.

⁹⁹ Georgiev, *Trakite i tehniat ezik*, s. 200.

¹⁰⁰ F. Papazoglu, *Sur quelques noms „thraces” en Illyrie*, Godišnjak, XII 1974, s. 50 - 74.

tis, -Deopus, -Deurriopes, -Diplajos, -Dita, -Ditas, -Doberos/Domerus, -Dudes, -Dryles, -Doules, -Duliares, -Dularion, -Echedoros, -Edesa, -Edonia/Edones, -Euia, -Galepsos, -Gareskos, -Gazoros, -Germa/Therme, -Gordynia, -Dzeptis, -Hippasinoi, -Ilos, -Inna, -Joron, -Galabroi/Kalabroi, -Kalindolia, -Kambaioi, -Cinna, -Kotis, -Kotto, -Kouthein, -Krousis, -Cutiula, -Kothioulas, -Laiaioi, -Lages, -Langaros, -Longaros, -Lykkeios/Lyppeios, -Manes, -Manioi, -Manta, -Maumo, -Meleis, -Mesta, -Mestyllos, -Mestypaibes, -Momo, -Momonio, -Mygdones, -Naman, -Nana, -Neinisos, -Nina, -Olganos, -Orbelos, -Orgessus, -Paibes, -Paiopli, -Paitoi, -Panaioi, -Patraos, -Pelagones, -Penestae, -Pirustae, -Phausiades, -Pigres, -Pirus, -Pisaion, -Pittakos, -Pontos, -Posis, -Possenoi, -Pyrias, -Pyrulas, -Rodopy, -Sausa, -Seteina, -Sindos, -Sipa, -Siris, -Sirras, -Surus, -Sita, -Skoupoi, -Stoboi, -Strymon, -Stybera, -Terpyllos, -Torkos, -Trisplai, -Ucus i wiele innych¹⁰¹. Otóż według F. Papazoglu rozpatrywany przez nią zestaw onomastyczny świadczy o przetrwaniu starszego osadnictwa przedilirskiego, którym może być osadnictwo frygijskie lub spokrewnione z frygijskim¹⁰². Autorka nie neguje obecności w analizowanym rejonie komponentu ilirskiego, który pojawił się na przełomie XIII/XII wieku p.n.e., nie przypisuje mu jednak większego znaczenia. Traktując warstwę ilirską jako superstrat, nie przypisując jej jednak większego znaczenia w lokalnych stosunkach etnicznych, F. Papazoglu różni się pod tym względem od W. Tomaschka, P. Kretschmera i innych badaczy, zaliczających Pajonów i Dardanów do grupy ilirskiej, która nałożyła się w charakterze superstratu na grupę myzyjsko-frygijską, w ich mniemaniu tracką. Jak widać F. Papazoglu pomniejsza znaczenie superstratu ilirskiego, ale także komponentu trackiego, tym samym neguje również poglądy D. Detscheva. F. Papazoglu podziela w znacznej mierze poglądy V. Georgieva.

Autor niniejszych słów podziela pogląd, że grupa frygijska, do której zalicza on: Pajonów, Brygów, Pirustów, Penestów, Edonów, Mygdonów, Maidów, w ogólności przeważającą część mieszkańców tak zwanej południowej Tracji, południowej Ilirii, Pajonii, Dardanii, Macedonii, zwłaszcza Macedonii Górnej, Epiru, Etolii, nie przynależy do kategorii substratu przedilirskiego. Ludy grupy frygijskiej w stosunku do warstwy ilirskiej i trackiej reprezentują superstrat, względem zaś warstwy helleńskiej stanowią one kategorię substratową.

¹⁰¹ Dokumentację źródłową wymienionych faktów językowych przytoczę w przygotowywanej rozprawie poświęconej pochodzeniu, siedzibom i historii Pajonów. Wymienione wyżej nazwy są w znacznej mierze ujęte przez Detscheva, *Die thrakischen Sprachreste*, a także u A. Mayera i innych.

¹⁰² Papazoglu, *Sur quelques noms „thraces” en Illyrie*, s. 73.

Rozwój i postęp badań nad pochodzeniem Pajonów — o ile trafna jest teza frygijska — wymagać więc będzie reinterpretacji pajońskiego materiału onomastycznego, który ze względu na wyrażane dotąd poglądy zaliczany był do reliktyw języka ilirskiego¹⁰³ lub trackiego¹⁰⁴ względnie greckiego¹⁰⁵. Z tychże powodów pajońskiego materiału onomastycznego dotąd nie uwzględniano się w zbiorach reliktyw języka frygijskiego¹⁰⁶.

Rozbieżność dotychczasowych poglądów wysuwanych na temat pochodzenia Pajonów wywarła przemożny wpływ na przebieg i rezultaty badań nad osadnictwem tego ludu względnie jego odłamów. Zaliczając bowiem Pajonów zgodnie na przykład z tezą tracką w poczet grupy ludów trackich, przesuwało się w ten sposób obszar osadnictwa tej gałęzi indoeuropejskiej niezmiernie na zachód, w głąb Ilirii, a nawet na wybrzeże adriatyckie. Tę tendencję można z powodzeniem określić mianem pantracyzmu. Podobne konsekwencje pociągała za sobą teza ilirska; zgodnie bowiem z poglądem o ilirskiej proveniencji Pajonów obszar osadnictwa ludów ilirskich przesuwało się znowu w głąb Półwyspu, w bezpośrednie sąsiedztwo ludów trackich, także na obszar Macedonii i w głąb Epiru. W tym wypadku daje o sobie znać znowu tendencja, którą określić by można mianem paniliryzmu. Z kolei teza o hellenńskiej proveniencji Pajonów znowu przesuwała znacznie na północ zasięg osadnictwa ludów grupy hellenńskiej, do której nader często zaliczało się również Macedończyków. Natomiast tezy o mieszanym ilirsko-trackim czy ilirsko-frygijskim, czyli również ilirsko-trackim pochodzeniu Pajonów nie nie wyjaśniając, prowadziły do jeszcze większego pomieszania pojęć, zamazywały całkowicie obraz osadnictwa Pajonów. Wreszcie ostatnio wysuwana teza frygijska jako jeszcze dostatecznie nie ugruntowana nie mogła, rzecz jasna, wywrzeć większego wpływu na wyniki badań nad zasięgiem diaspory pajońskiej. Zresztą autor ostatniej tezy, V. Georgiev, zakładając znaczny udział komponentu myzyjskiego i ilirskiego, nadto macedońskie wpływy, osłabia jej wymowę, powoduje

¹⁰³ Na uwadze mam tutaj opracowania A. Mayera, H. Krahe, I. I. Russu, autorów opracowania *Iliret dhe Iliria*, vëll. I; także W. Tomaschka, P. Kretschmera.

¹⁰⁴ W rachubę wchodzi tylko opracowanie Detscheva, *Die thrakischen Sprachreste*.

¹⁰⁵ Materiał onomastyczny z obszaru Pajonii nader często rozpatrywało się wspólnie z materiałem onomastycznym z obszaru Macedonii. Kilka faktów onomastycznych przytoczył ostatnio Katičić, *Peonci i njihov jezyk*, s. 25 i n. W tej pracy nie zestawia się kompleksowo pajońskiego materiału onomastycznego, stąd też teza o hellenńskiej proveniencji Pajonów nie mogła zostać wykazana.

¹⁰⁶ Mam tu na uwadze pracę: Haas, *Die phrygischen Sprachdenkmäler*, passim. Z kolei badania I. Duridanova, stojącego na stanowisku całkowitej odrębności języka pajońskiego, operują stosunkowo skromną podstawą materiałową, por. Duridanov, *Illyrisches und Päonisches im alten Makedonien*; tenże, *Die Stellung des Päonischen*; tenże, *Ezik'et na Trakite*.

te same skutki co na przykład teza o mieszanym ilirsko-trackim pochodzeniu. Tak więc żadna z wysuniętych dotąd koncepcji pochodzenia Pajonów nie prowadziła do dokładniejszego określenia rejonu ich osadnictwa. Problem badawczy polega więc dzisiaj na tym, by wyodrębnić rejonny zasiedlone przez Pajonów lub ludy uznane za pajońskie ze stref osadnictwa innych etnosów, z którymi Pajonowie żyli w przemieszaniu¹⁰⁷.

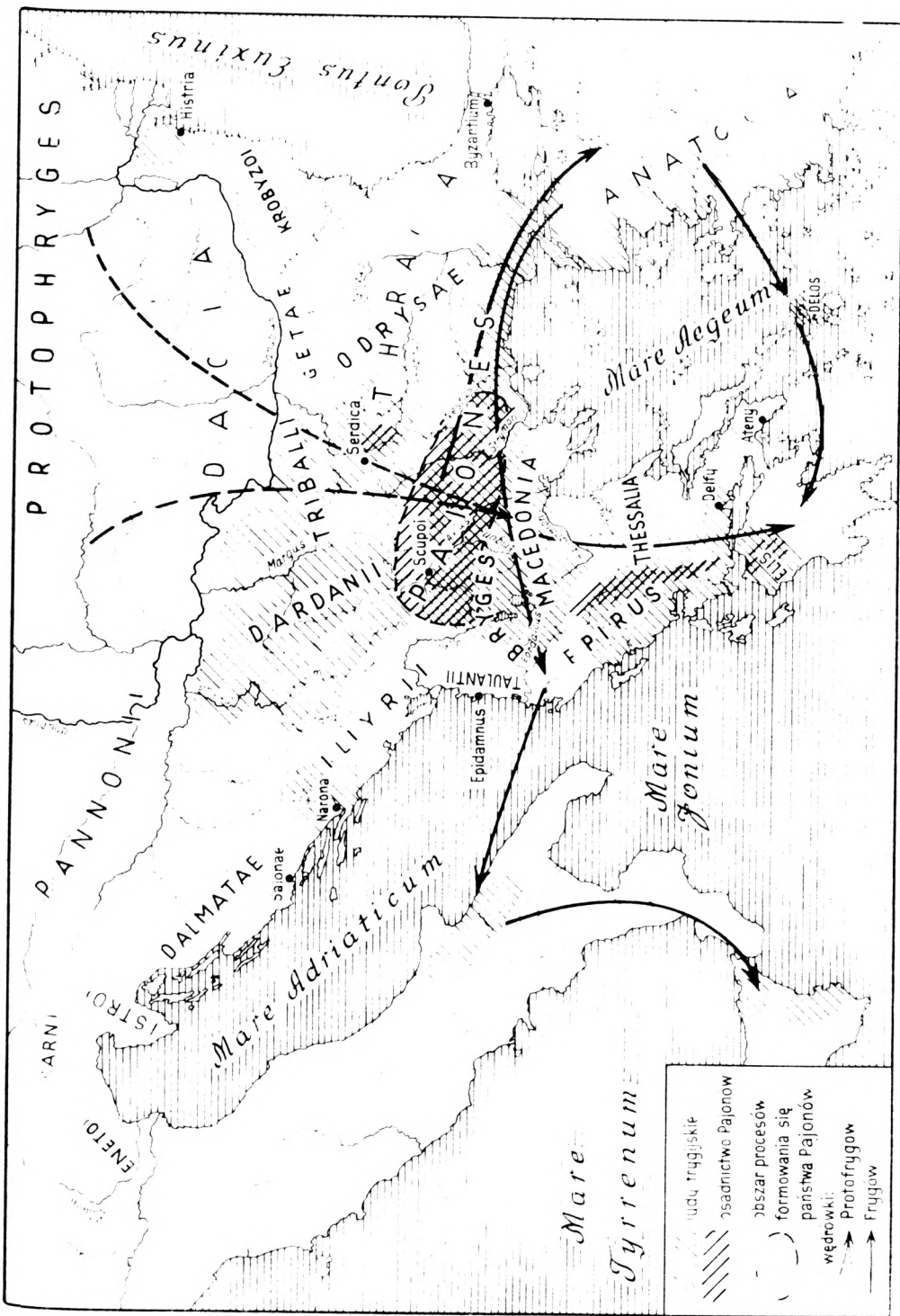
Do słabiej zbadanych należy również historia Pajonów. Wykazuje ona wiele luk, jest w wielu miejscach niejasna, jej dotychczasowe opracowania nasuwają znaczne wątpliwości. Z pewnością jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest brak źródeł bezpośrednio odnoszących się do Pajonów. Lud ten najczęściej pojawia się w kontekście historii swoich sąsiadów i tych potęg światowych, które kształtowały sytuację na Półwyspie Bałkańskim. Świadczy to, że Pajonowie byli raczej przedmiotem dziejów. Wszakże nie tylko brak źródeł i małe znaczenie odegrane w dziejach wpłynęły na przebieg i wyniki nowożytnych badań nad historią Pajonów. W znacznej mierze jest to również wynik oddziaływania rozbieżnych koncepcji wysuniętych dotąd na temat pochodzenia Pajonów. Otóż akceptacja określonej tezy etnicznej powodowała, że również historię Pajonów traktowało się nader często jedynie jako fragment historii odnośnej grupy ludów. Z tego też powodu historii Pajonów nader często po prostu się nie wyodrębniało. Historia Pajonów rozpatrywana jest więc fragmentarycznie w ramach szerzej pojętej historii grupy ludów ilirskich, następnie historii ludów trackich, w ramach historii macedońskiej, a raczej na jej marginesie. Nieliczne dotąd opracowania poświęcone specjalnie Pajonom potwierdzają w pełni powyższą opinię¹⁰⁸.

Jak stwierdzono, Pajonowie nie odegrali jakiegś poważniejszej roli w historii Półwyspu Bałkańskiego. Jest to z pewnością jeden z powodów, którym można uzasadniać brak większego zainteresowania historią Pajonów w historiografii nowożytnej. Tymczasem Pajonowie zdołali jednak wytworzyć własną państwowość, która pod względem ustrojowym wykazuje cechy monarchii hellenistycznej. Fakt wytworzenia organizacji państwowej określa z kolei miejsce Pajonów wśród najbardziej zaawansowanych pod względem rozwoju społeczno-politycznego ludów Półwyspu Bałkańskiego. Ta właśnie okoliczność nakazuje historię Pajonów wyodrębnić i ponownie rozpatrzyć — o ile to możliwe — z pajońskiej perspektywy. Uzasadniana w niniejszym opracowaniu teza o frygij-skim pochodzeniu Pajonów z pewnością okaże się użyteczna.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza (Poznań)

¹⁰⁷ Zagadnienie to szczegółowo omawiam w przygotowywanej pracy poświęconej pochodzeniu, siedzibom i historii Pajonów.

¹⁰⁸ Jak wyżej, przypis 7. Szczegółową dokumentację zagadnienia przytaczam w sygnalizowanej rozprawie.

Wędrowki Frygów w XIV - VII wieku p.n.e.

DIE HERKUNFT DER PÄONER. GESCHICHTE UND FORSCHUNGSSTAND. FORSCHUNGSPERSPEKTIVEN

Zusammenfassung

In der neuzeitlichen Historiographie war den Päonern nicht allzu viel Platz eingeräumt worden; vielleicht deswegen, weil sie keine ernsthaftere Rolle in der Geschichte der Balkanhalbinsel gespielt hatten. Die Problematik der Päoner war meistens im Rahmen der intensiver geführten Forschung zur Geschichte Makedoniens, Thrakiens und Illyriens, wobei dort ebenfalls als ein Randproblem, aufgegriffen worden. Da sie in der bisherigen Forschung meistens als Randproblem behandelt worden war, weist sie ernsthafte Lücken auf. Zu den Problemen, die nach wie vor einer Lösung erfordern, gehört das Problem der Herkunft der Päoner. Es ist eng mit dem Problem der Einstufung ihrer Sprache in die indoeuropäischen Familie verknüpft. Die bisherige Forschung zum Problem der Herkunft der Päoner hatte sich dadurch gekennzeichnet, daß sie bemüht war, die Päoner einer auf der Balkanhalbinsel vorkommenden ethnischen Gruppen zuzuordnen. Die Päoner wurden somit mit den Illyriern, Pelasgern, Hellenen und Thrakern in Zusammenhang gebracht. Es wurden auch Konzeptionen vorgestellt, die eine gemischte thrakisch-illyrische Herkunft voraussetzen. Die Zahl der bisher vorgestellten Lösungen läßt Zweifel über ihre Richtigkeit aufkommen. Es wird festgestellt, daß keine der vorgestellten Konzeptionen über entsprechende Grundlagen verfügt.

In der Vergangenheit war die Überlieferung von Strabon, der die Päoner mit den Phrygern identifiziert, beinahe allgemein ignoriert worden. Diese Völker werden dagegen auch von Ps. Eurypides in der Tragödie *Rhezos* identifiziert. Manche Quellenangaben suggerieren die Abart der Päoner, indem sie zwischen den Päonern, Thrakern und Illyriern unterscheiden. Eine Stellungnahme, die diese Informationen und Prämissen mißachtet, ist nicht richtig. Die phrygische These scheint die richtige zu sein, schon auf Grund der Negation der im vergangenen Jahrhundert vorgestellten Konzeption, die die Existenz eines thrakisch-phrygischen indoeuropäischen Zweiges voraussetzt. Da der phrygische *ethnos* einen völlig getrennten Platz in der indoeuropäischen Familie einnimmt, so ist es schwierig, ihn mit dem thrakischen, illyrischen und hellenischen *ethnos* zu verknüpfen. Somit hatten die Päoner — falls die These von ihrer phrygischen Herkunft zutreffend ist — mit den Illyriern, Thrakern oder Hellenen nichts gemeinsames gehabt. Mit dieser allgemeinen Schlußfolgerung korrespondieren Ergebnisse der Forschung zur Onomastik der Päoner, die keine zufriedenstellenden Analogien im Gebiet Thrakiens, Illyriens und Makedoniens vorfindet.

Die Anerkennung des phrygischen *ethnos* für einen getrennten Zweig der indoeuropäischen Völkerfamilie und die Zuordnung dazu der Päoner zwingt zur Überprüfung bisheriger Festlegungen über die Reichweite ihrer Niederlassung, ebenso wie die der benachbarten balkanischen Völker. Überprüft werden müßte somit auch die Geschichte der Päoner.